

Νίκη Γκαρδιακού Ραντούλοβιτς

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΟΣ

ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΣΤΗ ΣΕΡΒΙΚΗ

Τα τελευταία χρόνια η ελληνική λογοτεχνία των νεότερων χρόνων έχει γίνει πολύ δημοφιλής στη Σερβία. Εδώ κατά κύριο λόγο εννοούμε την ελληνική ποίηση και το μυθιστόρημα του 20^{ου} αιώνα. Σε ξεχωριστά βιβλία έχουν μεταφραστεί στα σέρβικα οι σύγχρονοι ποιητές Σεφέρης, Ρίτσος, Καβάφης, Ελύτης, Τίτος Πατρίκιος, Αναγνωστάκης, Νάσος Βαγενάς, οι Θεσσαλονικείς ποιητές, κ.ά. Τη μετάφραση χρωστάμε στη γνωστή ελληνίστρια καθηγήτρια Πανεπιστημίου Ksenija Maricki Gađanski, σε συνεργασία της με τους ποιητές Έλλη Σκοπετέα και Ivan Gađanski. Παράλληλα συναντούμε και μια σειρά ανθολογιών όπως είναι η *Ελληνική Ανθολογία* (1978) η οποία κατέχει σημαντική θέση, καταλαμβάνοντας ολόκληρο τον 50ό τόμο, στην μεγάλη *Ανθολογία Παγκόσμιας Ποίησης*, με επιμέλεια του επιφανούς κριτικού Zoran Mišić και η *Ανθολογία της Νέας Ελληνικής Λογοτεχνίας* που περιλαμβάνει ποιητές από το Σολωμό και Κάλβο ως τον Αναγνωστάκη της οποίας συντάκτης ήταν ο ποιητής Miodrag Pavlonić και εκδόθηκε στο Βελιγράδι το 1985.

Τα άλλα λογοτεχνικά είδη, το δράμα, η νουβέλα, το διήγημα, το δοκίμιο και η παιδική λογοτεχνία είναι λιγότερο γνωστά, αλλά και στον τομέα αυτό γίνονται τελευταία σημαντικά βήματα,¹ όπως για παράδειγμα το 1990 το λογοτεχνικό περιοδικό «Stremljenja» δημοσίευσε σε εκλογή της Ξένιας Μαρίτσκι Γκατζάνσκι Ελληνική πεζογραφία η οποία περιλαμβάνει τους πεζογράφους Γιώργο Ιωάννη, Κώστα Ασημακόπουλο, Δημήτρη Νόλλα, Φαίδωνα Ταμβακάκη Χρήστο Βακαλόπουλο Πέτρο Τατσόπουλο και Βαγγέλη Ραπτόπουλο με σύντομα βιογραφικά τους στοιχεία.²

Η μεταφραστική δραστηριότητα γύρω από τους Έλληνες μυθιστοριογράφους την τελευταίες δεκαετίες είναι εντυπωσιακή, όπως και το

---

¹ Στη Σερβική έχουν μεταφραστεί ο Πέτρος Χάρης *Τελευταία Νύχτα στη Γη*, 2004, η Αργυρώ Κοκορέλη, *Μια Μπουνιά κι ένα Φιλάκι*, (μεταφρ. Ισμήνη Ελένη Ραντούλοβιτς, 2003, η Χαρά Γιαννακοπούλου, *Αητώ*, 2002, Η Φωτεινή Τομαή-Κωνσταντοπούλου, *Το μαγικό μουσικό της Μυρτώς*, 2005 (μεταφρ. Νίκη Ραντούλοβιτς), κ.α.

² Η μεταφραστής είναι Ξένια Μαρίτσκι Γκατζάνσκι, Μιλίβογιε Ζαγκάγιατς, Μάγια Μπογκνάνοβιτς και Νίκος Τσιτσιμελής.

ενδιαφέρον του αναγνωστικού κοινού. Στα σέρβικα έχουν μεταφραστεί αρκετοί από τους μεγάλους συγγραφείς όπως ο Νίκος Καζαντζάκης, Στρατής Μυριβήλης, Ηλίας Βενέζης, Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, Θανάσης Πετσάλης-Διομήδης, Γιώργος Θεοτοκάς, Κώστας Ασημακόπουλος, Ζηράννα Ζατέλη κ.α.

Πριν το 1991 οι μεταφράσεις των Ελλήνων συγγραφέων και ποιητών απευθύνονταν σε όλους όσους «μιλούσαν και έγραφαν την σερβοκροάτικη» και γι' αυτό εδώ θα παρουσιάσουμε και τις εκδόσεις που κυκλοφόρησαν στην επικράτεια της τότε Γιουγκοσλαβίας, δηλ. πριν από το 1991.

Ας ξεκινήσουμε με τις πρόσφατες μεταφράσεις του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη και Εμμανουήλ Ροΐδη, που δεν ανήκουν στο θέμα μου, αλλά είναι απαραίτητο να αναφερθώ εν ολίγοις και σ' αυτούς, επειδή έζησαν ένα μέρος της ζωής και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και καταλαμβάνουν σημαντική θέση στην ιστορία του ελληνικού μυθιστορήματος.

Το περίφημο μυθιστόρημα του Αλ. Παπαδιαμάντη *Η Φόνισσα* εκδόθηκε το 2002 στο Βελιγράδι, από τον εκδοτικό οίκο Itaka σε μετάφραση της Tamara Kostić και Ana Petković, μαζί με τη Vesna Čaraveša και Aleksandra Pećinar. Η Marina Veljković ετοιμάζει «σύντομη πεζογραφία» του Παπαδιαμάντη τα *Πασχαλινά Διηγήματα* που θα εκδοθούν στο Βελιγράδι από το εκδοτικό οίκο ΠΛΑΤΩ. Το 2003 στο Βελιγράδι σε μετάφραση των Fran Tućan και Aleksandar Novaković εκδόθηκε το μυθιστόρημα *Η Πάπισσα Ιωάννα* του Εμμανουήλ Ροΐδη. Το ίδιο μυθιστόρημα είχε εκδοθεί με διαφορετικό τίτλο στο Ζάγκρεμπ το 1952, σε μετάφραση του Frano Tućan.

Είναι σημαντικό να επισημάνουμε ότι στις αρχές του 20^{ου} αιώνα το ενδιαφέρον για την πνευματική δραστηριότητα των Ελλήνων στη Σερβία ήταν μεγάλο. Για παράδειγμα, το μυθιστόρημα του Δημητρίου Βικέλα *Λουκής Λάρας* οι Σέρβοι το είχαν ήδη γνωρίσει το 1913, σε μετάφραση του Dragutin N. Anastasijević. Το έργο εκδόθηκε από τον εκδοτικό οίκο Srpska književna zadruqa, και δεν είναι συμπτωματικό ότι δημοσιεύτηκε κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων.

Το μεγαλύτερο ενδιαφέρον και τις περισσότερες μεταφράσεις και εκδόσεις γνώρισαν τα έργα του Νίκου Καζαντζάκη. Το πρώτο μεταφρασμένο

μυθιστόρημα του μεγάλου αυτού συγγραφέα ήταν *Ο Χριστός ξανασταυρώνεται*. Το μυθιστόρημα εκδόθηκε στη Σουμπότιτσα και το Βελιγράδι από το εκδοτικό οίκο Minerva το 1958 και ήταν μετάφραση από τα Γαλλικά. Αργότερα, το 1962 η πρώτη μετάφραση από τα Ελληνικά ήταν το *Βίος και Πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά*, που εκδόθηκε στο Σαράγιεβο, σε μετάφραση του Ton Smerdel, κλασικού φιλόλογου. Η ίδια μετάφραση εκδόθηκε στο Βελιγράδι από τον εκδοτικό οίκο Rad, στη σειρά Reč i misao (Λόγος και Σκέψη). Αργότερα και συγκεκριμένα το 1979, το ίδιο μυθιστόρημα εκδόθηκε στα Σκόπια σε μετάφραση του Paskval Gilevski, ο οποίος το 1982 μετέφρασε και άλλα έργα του Καζαντζάκη, όπως *Ο Χριστός ξανασταυρώνεται*, *Ο Φτωχούλης του Θεού*, *Οι Αδελφοφάδες*.

Το 1981 στο Ζάγκρεμπ δημοσιεύτηκε το δοκίμιο του Καζαντζάκη *Ασκητική* – το οποίο είχε αρχίσει με τον τίτλο «Salvatores Dei», ο οποίος τίτλος έμεινε και στη μετάφραση του Ratomir Mardešić, ο οποίος το 1977 γράφει για την Σύγχρονη Ελληνική Λογοτεχνία στην *Ιστορία της Παγκόσμιας Λογοτεχνίας*. Το ίδιο έργο μεταφράστηκε από τους Ευστρατία και Branislav Bojičić και το 1997 δημοσιεύτηκε στο σέρβικο περιοδικό παγκόσμιας λογοτεχνίας Pismo, ενώ το 2001 εκδόθηκε από το γνωστό εκδοτικό οίκο Rad.

Το 1989 ο Jože Udovčić μεταφράζει στα σλοβένικα τον *Καπετάν Μιχάλη*.

Το 1995 στο Βελιγράδι δημοσιεύεται στο προαναφερόμενο λογοτεχνικό περιοδικό Pismo το πρωτόλειο μυθιστόρημα - σε μορφή ημερολογίου - *Όφρις και Κρίνος*, έργο που ο ίδιος ο Καζαντζάκης είχε απορρίψει, σε μετάφραση της Ισμήνης-Ελένης Ραντούλοβιτς. Η ίδια η μεταφράστρια ένα χρόνο αργότερα μεταφράζει και το μυθιστόρημα *Ο Τελευταίος Πειρασμός*, το οποίο εκδίδει ένας από τους μεγαλύτερους και γνωστότερους εκδοτικούς οίκους, Prosveta, Βελιγράδι, στη σειρά Βιβλιοθήκη Μεγάλων Μυθιστορημάτων .

Επίσης απόσπασμα από το έργο του Καζαντζάκη «...Πολλές ώρες καθόμουν κι έβλεπα το ιερό της Ολυμπίας» μεταφράζει η ελληνίστρια και

κλασική φιλόλογος Ξένια Μαρίτσκι Γκατζάνσκι στο λογοτεχνικό περιοδικό Polja 2003³, στο κεφάλαιο *Αναφορά σε 21 Έλληνες συγγραφείς*.

Τα έργα του Ηλία Βενέζη επίσης έχουν γνωρίσει πολλές μεταφράσεις. Το πρώτο μεταφρασμένο έργο του Η. Βενέζη είναι *Η φυγή - χρονικό της Κατοχής* που εκδόθηκε το 1956 στο Βελιγράδι από το εκδοτικό οίκο Narodna knjiga, σε μετάφραση των Anđa Vujačić και Milica Kaluđerović. Έπειτα, το 1959 ο Dušan P. Lazarević μεταφράζει την *Αιολική Γη* για τον εκδοτικό οίκο Zora, Ζάγκρεμπ.

Ο Milivoj Zagajac μετέφρασε το *Αριθμός 31328* που εκδόθηκε το 1995 σε ένα από τους μεγαλύτερους εκδοτικούς οίκους BIGZ στο Βελιγράδι. Τον πρόλογο για το βιβλίο αυτό έγραψε ο Κώστας Ασημακόπουλος, ο οποίος επίσης έχει μεταφραστεί στα σέρβικα. Το μυθιστόρημα *Η Γαλήνη* δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Pismo το 1998, σελίδα 5-136, σε μετάφραση της Ισμήνης Ραντούλοβιτς Πέτκοβιτς.

Το αναγνωστικό κοινό γνώρισε τον Βασίλη Βασιλικό μέσω της ταινίας «Ζ», και έπειτα από μεταφρασμένα έργα του. Το μυθιστόρημα «Ζήτα» εκδόθηκε το 1970 στη Λιουμπλιάνα στα σλοβένικα. Δημοσιεύτηκαν και δύο πεζογραφικά κείμενα του Β. Βασιλικού, *Η Ιθάκη του σήμερα* σε μετάφραση από τα γερμανικά της Dušanka Maricki στο περιοδικό Itaka 1995 και *Πρόσωπο με πρόσωπο με την αρχαιότητα* στο περιοδικό Književnost 1990 σε μετάφραση της Ivanka Pavlović. Η νουβέλα *Μάγια* εκδόθηκε το 1997 στο Βελιγράδι σε μετάφραση της Dragana Milunović, έκδοση Narodna knjiga Alfa, ενώ ένα χρόνο αργότερα στο Νις, στην Prosveta δημοσιεύεται σε μετάφραση της Tamara Kostić η *Διήγηση του Ιάσωνα*. Στην κληρονομιά του Petar Kočić στη Σερβική Δημοκρατία, Βοσνία Ερζεγοβίνη το 2005 εκδόθηκε το *Τελευταίο αντίο* σε μετάφραση της Μίνας Ραντούλοβιτς.

Υπάρχουν δύο μεταφρασμένα μυθιστορήματα του Στρατή Μυριβήλη. *Η Ζωή εν τάφω - το βιβλίο του πολέμου* σε μετάφραση του Dušan Lazarević το οποίο εξέδωσε ο εκδοτικός οίκος Prosveta στο Βελιγράδι το 1960. Ο ίδιος εκδοτικός οίκος εκδίδει τη *Δασκάλα με τα χρυσά μάτια* το 2003 σε μετάφραση

---

³ Polja, Novi Sad, No 426, oktobar- novembar 2003,σελ. 8.

του Milivoj Zagajac. Ο Darko Todorović μεταφράζει απόσπασμα του Μυριβήλη «*Οποιοσ δεν έζησε εκείνες τις μέρες.....*» στο ήδη αναφερθέν λογοτεχνικό περιοδικό Polja⁴, στο κεφάλαιο *Αναφορά σε 21 Έλληνες συγγραφείς*.

Οι μεταφράσεις του Κώστα Ασημακόπουλου, τόσο των δοκιμίων όσο και των μυθιστορημάτων του είναι εντυπωσιακές. Ο ίδιος ο συγγραφέας το 1977 ήταν υπεύθυνος επιμελητής της Ανθολογίας Νεοελληνικής Ποίησης που εκδόθηκε στα Σκόπια.. Επίσης, ο Κ. Ασημακόπουλος ένα χρόνο νωρίτερα (1970) επιμελείται με τον Milivoj Zagajac της έκδοσης στα ελληνικά *Σύγχρονοι Γιουγκοσλάβοι Ποητές, Μικρή Ανθολογία* που δημοσιεύτηκε στην Αθήνα από τις Μανδρίδες. Στο περιοδικό Gradina το 1983, ο Mile Zagajac μεταφράζει το πρώτο μέρος της *Γενιάς των αιχμαλώτων* σελ. 53-60, ενώ ολόκληρο το μυθιστόρημα εκδόθηκε ένα χρόνο αργότερα στο Niš. Σε μετάφραση του ίδιου μεταφραστή Milivoj Zagajac δημοσιεύτηκαν το διήγημά του υπό τον τίτλο *Τα Λουλούδια του Αγίου Δημητρίου* στο Βελιγράδι το 1991 από το Eksportas και τα μυθιστορήματα *Η Αλτάνα της Πάργας* από τη Raška škola, Βελιγράδι, 2000 και *Το Δέντρο που Χορεύει*, από την Prosveta στο Βελιγράδι το 2003. Το μυθιστόρημα *Στο Ρέμα των Κορυδαλλών* εκδόθηκε το 2001 από τον εκδοτικό οίκο Rad, στη σειρά «Βαλκάνια» σε μετάφραση της Marika Bajić. *Οι Βραδυνές Καμπάνες* σε μετάφραση της Ljiljana Mirković και *Ο Βασιλιάς των Πειρατών και το Άγαλμα* σε μετάφραση του Miodrag Stojanović δημοσιεύτηκαν από τον εκδοτικό οίκο Itaka στο Βελιγράδι το 2002.

Το Λάθος του Αντώνη Σαμαράκη μεταφράστηκε από την Περσεφόνη Πόποβιτς και Ljiljana Marković για τον εκδοτικό οίκο BIGZ, Βελιγράδι το 1981. Τα σύντομα διηγήματά του *Ζητείται Ελπίς* τα μετάφρασε η Jelena Novaković για λογαριασμό της Raška škola, Βελιγράδι 1999.

Το 1988 εκδόθηκε το μυθιστόρημα *Το τρίτο στεφάνι* του Κώστα Ταχτσή από τον εκδοτικό οίκο Narodna knjiga, Βελιγράδι, σε μετάφραση του Zoran Mutić. Ο ίδιος μεταφραστής μετέφρασε και *Το Κιβώτιο* του Άρη Αλεξάνδρου

---

⁴ Idem, σελ. 10.

που δημοσιεύτηκε στο παλαιότερο λογοτεχνικό περιοδικό της Ευρώπη Letopis Matice srpske που συνεχίζει να εκδίδεται μέχρι σήμερα.⁵

Τα έργα του Παύλου Μάτεση *Η Μητέρα του Σκύλου* και ο *Παλαιός των Ημερών* τα μετάφρασε η Gaga Rosić, το πρώτο εκδόθηκε από το Dečje novine, Gornji Milanovac 1994, και το δεύτερο από τον εκδ. οίκο Stubovi kulture, Βελιγράδι, 1998.

Το μυθιστόρημα της Ζηράνα Ζατέλη *Και με το Φως του Λύκου Επανέρχονται* δημοσιεύει ο εκδοτικός οίκος Prosveta στο Βελιγράδι το 2000 σε μετάφραση της Gaga Rosić. Τα *Πουλιά* της ίδιας λογοτέχνιδας δημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Književnost», βιβλίο. 89, τόμ.4. 1990 σε μετάφραση της Ivanka Pavlonić από τα Γαλλικά (σελ. 803-808).

Τα *Θολά Τζάμια* του Δημήτρη Νόλλα εκδόθηκε από τον εκδοτικό οίκο Paideia στο Βελιγράδι το 2000 σε μετάφραση της Ισμήνης Ραντούλοβιτς Πέτκοβιτς. Η ίδια μεταφράστρια έχει ήδη έτοιμο το υπό έκδοση μυθιστόρημα του συγγραφέα Αλέξη Σταμάτη με τίτλο *Μπαρ Φλωμπέρ* για τον εκδοτικό οίκο Stubovi Kulture.

Το 2002 εκδόθηκε στο Βελιγράδι *Η τρίμορφη γυναίκα* του Γρηγορίου Ξενόπουλου σε μετάφραση της Dragica Brajević-Kentrić, που έγινε από την Αγγλική γλώσσα.

Ένας από τους μεγαλύτερους και καλύτερους εκδοτικούς οίκους Rad στο Βελιγράδι την τελευταία δεκαετία σε ξεχωριστή σειρά ονόματι «Υπερίων» εκδίδει μεταφράσεις σύγχρονης Ελληνικής Λογοτεχνίας του 19^{ου} και 20ού αιώνα, όπως και στη σειρά «Βαλκάνια» στη οποία εκδίδονται τα έργα Βαλκανικής λογοτεχνίας, στη οποία φυσικά ανήκει και η Ελληνική. Η μεγαλύτερη έμφαση των σειρών αυτών δίνεται στο «ιστορικό μυθιστόρημα» το οποίο παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον και πρόσληψη από το αναγνωστικό κοινό, όπως φαίνεται και από τις εργασίες της καθηγήτριας Ξένιας Μαρίτσκι Γκατζάνσκι που αναφέρονται στο ελληνικό μυθιστόρημα, όπως είναι: «Η Μετάφραση της Σύγχρονης Ελληνικής Λογοτεχνίας και η Θέση των

---

⁵ Letopis Matice srpske, Novi Sad, 1997, σελ. 22-41.

Νεοελληνικών Σπουδών στη Σερβία»⁶, «Το Ελληνικό Μυθιστόρημα του Εμφυλίου Πολέμου»⁷, «Περίοδος για Συζήτηση»⁸ – Α΄ Μέρος του Ελληνικού Μυθιστορήματος, «Ιστοριογραφία του Φόβου»⁹ - Β΄ Μέρος του Ελληνικού Μυθιστορήματος, «Σύγκρουση Πολιτισμών»¹⁰ – Γ΄ Μέρος του Ελληνικού Μυθιστορήματος.

Στις σειρές αυτές, των οποίων συντάκτης είναι ο γνωστός Σέρβος ποιητής Ivan Gađanski, εκδόθηκαν σημαντικά ελληνικά ιστορικά μυθιστορήματα. Το μυθιστόρημα του Θανάση Πετσάλη-Διομήδη *Η Καμπάνα της Αγίας Τριάδας* σε μετάφραση της Marika Bajić (2001). Τον πρόλογο του βιβλίου «Το Ιστορικό Μυθιστόρημα στην Ελλάδα» έγραψε η καθηγήτρια Ksenija Maricki Gađanski. Το αναφερόμενο μυθιστόρημα του Κ. Ασημακόπουλου *Στο Ρέμα των Κορδαλλών*, με πρόλογο του ακαδημαϊκού Μιχ. Δ. Στασινοπούλου «Το Ιστορικό Μυθιστόρημα του Κώστα Ασημακόπουλου» και επίλογο του Μητροπολίτη Μαυροβουνίου και Παραλίων Αμφιλόχου, έπειτα το μυθιστόρημα «Λεωνής» του Γιώργου Θεοτοκά, σε μετάφραση της υποφαινομένης το 2004 με πρόλογο της Ξένιας Μαρίτσκι Γκατζάνσκι «Θεοτοκάς: Τέχνη για τον Άνθρωπο» (Umetnost radi čoveka). Το ίδιο έργο του Γ. Θεοτοκά μετάφρασε ο Zoran Mutić 1996 στο Νόβι Σαντ, εκδόσεις Matica srpska. Είναι συμπτωματικό ότι το ιστορικό μυθιστόρημα για μικρούς και μεγάλους που αναφέρεται στην Ελληνική Επανάσταση *Στη Χαραυγή της Λευτεριάς - Οι μπαρουτόμυλοι της Δημητσάνας* της ακαδημαϊκού Γαλατίας Σαράντη, εκδόθηκε το 2004, επέτειο των 200 χρόνων από την Σερβική Επανάσταση κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, σε μετάφραση της Ιφιγένειας Ραντούλοβιτς και πρόλογο της Ξένιας Μαρίτσκι Γκατζάνσκι με τίτλο «Παιδική Ηλικία και Λευτεριά» (O detinjstvu i slobodi). Επίσης στη σειρά «Υπερίων» το 2005 δημοσιεύτηκαν, σε μετάφραση της υποφαινομένης μαζί με την προαναφερόμενη Ιφιγένεια Ραντούλοβιτς, και τα

⁶ K. Maricki Gađanski, *O prevodenju savremene grčke književnosti i o stanju neohelenskih studija kod nas*, Prevodna književnost, Međunarodni prevodilački susreti, Beograd, 1980, σελ. 67-72.

⁷ K. Maricki Gađanski, *Grčki roman o građanskom ratu*, Novi Sad, Spone, Udruženje književnika Vojvodine, 7.11.1992.

⁸ K. Maricki Gađanski, *Diskutabilni periode*, Novi Sad, Dnevnik, 10.2.1993.

⁹ K. Maricki Gađanski, *Istoriografija straha*, Novi Sad, Dnevnik, 24.2.1993.

¹⁰ K. Maricki Gađanski, *Sudar civilizacija*, Novi Sad, Dnevnik, 3.3.1993.

Εφτά Κοιμισμένα Παιδιά του Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου, με πρόλογο της Ξένιας Μαρίτσκι Γκατζάνσκι υπό τον τίτλο «Ελληνικοί Ορίζοντες και η Ανθρώπινη Δίψα του Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου» (Grčki horizonti i ljudska žed I.M. Panajotopula (1901-1982)).

Δεδομένου ότι στη σέρβικη γλώσσα δεν υπάρχει ανασκόπηση ούτε ιστορία της σύγχρονης ελληνικής λογοτεχνίας, οι εκδόσεις Hiperion (Υπερίων) και Balkan (Βαλκάνια), πέρα από τη μετάφραση και την άμεση γνωριμία των αναγνωστών με το ελληνικό μυθιστόρημα, έχει και εκπαιδευτικό ρόλο παρουσιάζοντας, μέσω των προλεγομένων, τα οποία γράφουν επιφανείς καθηγητές και κριτικοί, το μυθιστόρημα και τους συγγραφείς μέσα από τα έργα τους και τη θέση τους στην ιστορία της λογοτεχνίας.

Εδώ οφείλουμε να επισημάνουμε ότι η διαδικασία της μετάφρασης ενός λογοτεχνήματος από τη μία γλώσσα στην άλλη πρέπει να συμπεριλαμβάνει όσο το δυνατόν περισσότερα στρώματα του νοήματος – ακόμη κι εκείνα τα πηγαία, τα μη λεκτικά, εκείνα τα κατ' ουσίαν μεταφυσικά και αναπόφευκτα άφατα, που συχνά περιγράφονται και ως μη μεταφράσιμα. Στο φως μιας τέτοιας προσέγγισης του λογοτεχνικού κειμένου ο ρόλος του μεταφραστή θα μπορούσε να προσδιοριστεί και ως ρόλος μεσάζοντα ο οποίος εκτελεί μια λειτουργία βαθειά ερμηνευτική. Σε μία τέτοια διαδικασία ο μεταφραστής, με μεγάλη ακρίβεια, οδηγεί τον αναγνώστη μέσω μιας σταθερά προσδιορισμένης διαδρομής, μέσα από τη συλλογική συνείδηση και των δύο εμπλεκομένων γλωσσών και πολιτισμών, με στόχο να μεταφέρει ακόμη κι εκείνα τα ερμητικά κλειστά τοπία του ενός πολιτισμού στη γλώσσα του άλλου.

Κατά τη μετάφραση, συνεπώς, ο κάθε μεταφραστής αντιμετωπίζει πληθώρα προβλημάτων. Οι μεταφραστές από την ελληνική και σερβική γλώσσα αντιμετωπίζουν ένα ακόμη περισσότερο από εκείνους που μεταφράζουν στις μεγάλες λεγόμενες γλώσσες λόγω έλλειψης λεξικών και ιστορίας της λογοτεχνίας στη σερβική γλώσσα, όπως αναφέραμε παραπάνω. Βέβαια υπάρχουν κάποια λεξικά, αλλά αυτά δεν ικανοποιούν τις ανάγκες των μεταφραστών, έτσι ώστε αυτοί να καταφεύγουν σε λεξικά της ενδιάμεσης οδού. Μεγάλο πρόβλημα είναι όταν υπάρχουν ονομασίες φυτών, ζώων,

πτηνών, ψαριών που σπάνια συναντώνται και στα συνήθη λεξικά δεν υπάρχουν.

Σαν σημασιολογικό πρόβλημα θα αναφέρω μερικά παραδείγματα τα οποία συνάντησα μεταφράζοντας. Στον ίδιο τον τίτλο αλλά και στο κείμενο του μυθιστορήματος του Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου, η λέξη *παιδιά* πέρα από την βασική του σημασία σημαίνει και *έφηβοι, νεαρά άτομα*, όπως η λέξη *peđjama* στη ρωσική. Όμως στη σέρβικη γλώσσα η λέξη *deca* δεν ανταποκρίνεται. Επίσης η διαφορά του γένους από τη μια γλώσσα στην άλλη μπορεί να δημιουργήσει πρόβλημα στη μετάφραση, όπως π.χ. στην έκφραση: *Ο θάνατος, ο αδελφός του ύπνου ο δίδυμος, ή η Ρώμη η μητέρα...* διότι ο *θάνατος* στα σέρβικα είναι θηλυκού γένους, και δεν μπορεί να είναι ο αδελφός ο δίδυμος, παρά η αδελφή η δίδυμη (*sestra bliznakinja*). Επίσης η Ρώμη είναι αρσενικού γένους στα σέρβικα και μπορεί να μεταφραστεί μόνο ως *πατέρας* (*otac*) ή *πατρίδα* (*otadžbina*) αντί μητέρα (*majka*). Η λέξη Ανατολή αλλού προσδιορίζει τη γεωγραφική περιοχή της Μ. Ασίας που στη σέρβικη λέγεται *Anadolija* (*Λεωνής, Τα Εφτά Κοιμισμένα Παιδιά*), αλλού *istok* σημείο του ορίζοντα.

Λόγω του κοινού γεωγραφικού και ιστορικού περιβάλλοντος η ελληνική και η σερβική γλώσσα έχουν υιοθετήσει σημαντικό αριθμό λέξεων που αποδίδουν το ιστορικό και κοινωνικό πνεύμα της εποχής, αλλά πρόβλημα είναι όταν οι λέξεις αυτές χρησιμοποιούνται εκτός εποχής, δηλ. πριν από την εποχή της τουρκοκρατίας. Συγκεκριμένα στα *Εφτά Κοιμισμένα Παιδιά* ο Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος χρησιμοποιεί συχνά τη λέξη *χάνι* (*han*, στα σέρβικα), περσική λέξη, αλλά στη σερβική γνωστή από την τουρκική και έτσι δεν ανταποκρίνεται στην εποχή που τοποθετείται το μυθιστόρημα - 3^{ος} αιώνας μ.Χ. Από την άλλη, πολλές τούρκικες λέξεις στην ελληνική βρίσκουν την αντίστοιχη τούρκικη λέξη στα σέρβικα. Π.χ στο μυθιστόρημα *Στη Χαράνγη της λευτεριάς* της Γ. Σαράντη υπάρχουν πολλά τέτοια παραδείγματα: *αφέντης-efendija* *γκιαούρης-kaugin*, *đaurin*, *μπουλούμπασης- buljubaša*, *buljukbaša*, *ντοβλέτι-devlet*, *πεσκέσι-peškeš*, κ.α.

Εκτός από τα λεξιλογικά προβλήματα, πρόβλημα πολλές φορές υπάρχει και στη μεταφορά του ύφους και της σύνταξης. Συγκεκριμένα το μυθιστόρημα

του Ν. Καζαντζάκη «Όφης και Κρίνος» έχει χαρακτηριστεί ως ποίηση σε πρόζα, δηλ. το ύφος του είναι ποιητικό οπότε και στη μετάφραση θα πρέπει να διαφυλαχτεί το ύφος αυτό:

Ω Αγαπημένη και ω Θεά, σήκω απάνω στα μάρμαρα και υψώσου Ανέγγιχτη στο βάθος του σηκού και χαμογέλασε. Η πομπή ανεβαίνει τώρα τα μαρμάρινα σκαλοπάτια κι έρχεται ν'απλωθεί στα πόδια Σου και να Σε προσκυνήσει. Τα μαύρα μου προαισθήματα και οι έκφυλοι πόθοι κι αγέλαστες σκέψεις όλες σέρνονται δεμένες στο βωμό Σου για να θυσιαστούν...

O Ljubljena i o Boginja, stani na mermer i uzdigni se, netaknuta u dubini niše, i nasmeši se. Povorka se sada penje mermrenim stepenicama i dolazi da se razastre pred Tvojim nogama, i da Ti se pokloni. Moji crni predosećaji i pohotne strast, i misli bez osmeha sve, vuku se, svezane, na žrtvenik Tvoj, da budu žrtvovane...

Πρόβλημα σύνταξης συναντούμε στα «Εφτά Κοιμισμένα Παιδιά» του Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου όπου ο συγγραφέας χρησιμοποιεί πάρα πολύ συχνά τον συμπλεκτικό σύνδεσμο και συνδέοντας έννοιες ή κατά παράταξη προτάσεις για να δώσει έμφαση, αλλά αυτό στη σερβική γλώσσα δεν ανταποκρίνεται πάντα, οπότε προσαρμόζουμε τη σύνταξη σύμφωνα με τους κανόνες της γλώσσας της μετάφρασης. (παράδειγμα)

***Και** την άκουσε τη σιωπή ο Αγάθιος **κι** ανανογήθηκε **και** γύρισε **και** κοίταζε **κι** έπεσε πάνω στον Ιάμβλιχο η ματιά του, **κι** είδε **και** το παιδί να τον κοιτάζει με τα μεγάλα του μάτια υγρά (σελ.30.)*

I čuo je Agatije tišinu, došao je k sebi, okrenuo se i video, i rao je njegov pogled na Jamvliha; i video je kako ga dete posmatra svojim velikim ovlaženim očima.

Συντακτικό πρόβλημα υπάρχει και στην περίπτωση όπου παρεμβάλλονται πολλές δευτερεύουσες προτάσεις , ή η κύρια βρίσκεται στο τέλος, ή όταν η πρόταση αρχίζει με το σύνδεσμο *γιατί*. Π.χ.:

Γιατί κι ο γιος ο Ευγένιος κ' η μάνα η Νοεμή έβαλαν στο νού τους με τον καιρό, πώς έτσι που μήτε σημάδι από το караβάνι δεν έφτασε μήτε μήνυμά του κανένα στη Έφεσο, άνθρωποι ληστές το συναπάντησαν στις κακοτοπιές της Ασίας και το πήραν το βίος και τους ανθρώπους τους ζέκαμαν. (σελ. 105)

Naime, i sin Ezgen i majka Noemi, kako je vreme promicalo, budući da nije dolazila nikakva vest ni od karavana, niti ijedna njegova poruka u Efes, pomislili su da su ga u opasnim azijskim predelima sreli razbojnici, uzeli robu, a ljude pobili.

Το ελληνικό μυθιστόρημα βρίσκει μεγάλη ανταπόκριση στο ευρύτερο αναγνωστικό κοινό στη Σερβία, το οποίο επιθυμεί να γνωρίσει καλύτερα τη σύγχρονη ελληνική πεζογραφία, η οποία-πρέπει να παραδεχτούμε- δεν ήταν και τόσο γνωστή μέχρι προ τινος λόγω έλλειψης μεταφραστών απ' ευθείας από την ελληνική. Βέβαια η πνευματική ελίτ γνώριζε το σύγχρονο ελληνικό μυθιστόρημα μέσω άλλων ευρωπαϊκών γλωσσών. Τις τελευταίες δεκαετίες οι πνευματικές ανταλλαγές μεταξύ των δύο λαών έχουν σημαντικά αυξηθεί και βελτιωθεί, συνεπώς και οι μεταφραστικές δραστηριότητες. Από την άλλη πλευρά οι κριτικοί έχουν με ευνοϊκά σχόλια αποδεχτεί το ελληνικό μυθιστόρημα και τις μεταφράσεις του, όπως αναφέρει και συγγραφέας Ivan Negrišorac στη μελέτη του «Οι Βαλκανικοί ορίζοντες της σέρβικης λογοτεχνίας στη μεταβατική περίοδο», κεφ. 7 το οποίο αναφέρεται στην ελληνική λογοτεχνία. «...στο αναγνωστικό κοινό έχει ήδη σχηματισθεί η γνώμη ότι το ελληνικό μυθιστόρημα είναι ενδιαφέρον μέρος της πεζογραφικής καλλιτεχνικής παραγωγής» και ότι είναι προσφιλές στο σέρβικο κοινό και το γούστο του, καθώς και ότι « είμαστε μάρτυρες μιας πραγματικής έκρηξης του ελληνικού βιβλίου στην περίοδο 2002-2005».

Παρόλη την πρόοδο που έχει σημειωθεί στον τομέα αυτό, είναι απαραίτητο, για μια πιο εμπειριστατωμένη εικόνα του ελληνικού μυθιστορήματος στη Σερβία, να μεταφραστούν και άλλα έργα συγγραφέων που έχουν καθιερωθεί πλέον ως κλασικοί όπως είναι ο Στρατής Μυριβήλης,

Ηλίας Βενέζης, Κ. Καρκαβίτσας, Αγγ. Τερζάκης, Γ. Θεοτοκάς, Καραγάτσης, Κοσμάς Πολίτης, Β. Βασιλικός, Στρατής Τσίρκας, Ταχτσής κ.ά., καθώς και σύγχρονοι από την ελληνική πλευρά, αλλά και οι κλασικοί από τη σερβική πλευρά όπως Miloš Crnjanski, Ivo Andrić, Borislav Pekić, Danilo Kiš, Aleksandar Tišma, Dobrica Ćosić, Slobodan Selenić και άλλοι για μια πληρέστερη και πιο αντικειμενική γνώση και εκτίμηση των δύο σημαντικών αυτών βαλκανικών λογοτεχνιών με σκοπό την καλύτερη γνωριμία και συνεργασία των λαών μας για το καλό των γενιών που έρχονται.

Στο όνομα των ιερών αυτών σκοπών απευθύνω φιλικό χαιρετισμό σε όλους όσους μοχθούν για την πραγματοποίησή τους.